

De Rijk

In 1330 wordt De Rijk voor het eerst schriftelijk vermeld, in 1607 spitste De Rijk zich af van Graft waardoor bestuurlijke zelfstandigheid ontstond. In 1970 vond de gelukkige hereniging plaats bij het ontstaan van de gemeente Graft-De Rijk. De verstandhouding tussen de 'kraaien' uit De Rijk en de 'eksters' uit Graft is niet altijd heel hartelijk geweest. 'Die van Graft' vonden heel vaak dat 'die van De Rijk' nogal opschepperig deden. De geschiedenis doet zijn werk, ook de tijd dat een Rijkse jongen het niet in zijn hoofd moest halen met een Grafter meisje om te gaan (en omgekeerd) is al lang voorbij.

De eerste houten kapel werd in 1467 gebouwd, nadat er in 1404 op die plek een houten kruis geplaatst was. Voor velen was de afstand van 1200 à 1400 meter tot de kerk in Graft te groot geworden. Toen in 1529 de eerste steen werd gelegd voor een bakstenen kerk op dezelfde plaats stonden er nog niet veel huizen, naar schatting zo'n 27 in 1500 en 40 in 1530. De bebouwing ontstond in De Rijk in de buurt van de Dam. In de tweede helft van de 14^e eeuw begon men met het aanleggen van de dijk om de Burenmeden, beginnend op de dam in De Rijk, naar het zuiden (Zuideinde, Zuiddijk) richting Spijkerboor, vandaar naar Oost-Graftdijk, West-Graftdijk, Driehuizen en via de Woude en de Laen naar het centrum van Grootshermer. Deze nieuwe dijk betekende het ontstaan van een dam in de waterverbinding tussen Graft en de Beemster (Mieuwijd, Rijpsloot, Tuingracht). De boten die daar passeerden moesten na het aanleggen van de dijk daar overheen worden getrokken, dus waarschijnlijk is dit de plaats van een overtoom geweest. Aan het eind van de 16e eeuw kan de volgende bebouwing verondersteld worden: aan de zuidkant van de Rechtestraat een paar huizen (6 à 7); de noordkant was regelmatig bebouwd, de bebouwing liep van de Kralingerbrug tot vlak voor de Tilbrug in het Westeinde. Naar het zuiden toe de Buurtjes: het Vlaender, daar zuidelijk van de Weversbuurt (nu de Keizersbuurt), daar zuidelijk van de Lieflandsstraat (is er nog) en daar ten zuiden van de meester Heikesbuurt (de Auwel Pzn Prinsstraat) en de Dobbeldestraat (waar nu de Leegwaterstraat is).

Zoals al vermeld werd de kapel in 1467 neergezet, op de plaats waar nu de Grote kerk staat. De stenen kerk kwam in 1529 tot stand, waarna in 1635/1637 de stenen kerk werd vergroot tot een nieuwe kruiskerk die in 1654 bij de Grote Brand vernietigd werd. In 1656 werd begonnen met de bouw van de huidige kerk die de eerste jaren een stompe toren had. Pas in 1661 kwam er een kleine toren op en in 1663 werd de toren voorzien van een carillon. In 1922/1923, tussen 1941 en 1947 en voor het laatst in 1980 werd de kerk gerestaureerd. In 1630 kreeg De Rijk zijn prachtige raadhuis.

De doopsgezinde gemeente was in De Rijk heel belangrijk, qua omvang en invloed. Veel reders waren van doopsgezinde oorsprong. In 1574, na de reformatie, bouwden de doopsgezinden een houten kerk, op de plaats van de tegenwoordige Vermaning. In de nacht van de Grote Brand, de nacht van 6 op 7 januari 1654, brandde de Vermaning af. De nieuwe (stenen) was in 1656 klaar voor gebruik. In deze Vermaning werd in 1603 een orgel geplaatst van de beroemde orgelbouwer Johannes Strumphler. In 1854 werd de Vermaning vrijwel geheel verbouwd. De afmetingen bleven weliswaar hetzelfde, maar het uiterlijk veranderde totaal, onder meer door het verdwijnen van de kosterij. Deze Vermaning werd in 1950 gesloopt en in 193 kwam de huidige vermaning, eenvoudiger van opzet, tot stand.

Het buurtschap ontwikkelde zich aanvankelijk als vissersdorp, levend van de visvangst op de meren. In de 15^e eeuw kwam de handel erbij als middel voor het levensonderhoud, in 1489 kreeg De Rijk het waagrecht. Na de periode van de binnenvisserij kwam die van de zeevisserij. Nadat de Rijpenaren zich eerst hadden verhuurd als bemanning op de haringbuizen en de vrachtboten van anderen, kreeg het dorp later een eigen vloot. De Rijk werd een redersdorp, zich ontwikkelend tot het hoofddorp van van het Schermereiland, met in haar bloeiperiode, het eind van de 16e en de 17e eeuw, een bevolkingsaantal dat groeide naar 4000 à 5000 aan het eind van de 17e eeuw. Twee nieuwe havens werden er, ten zuiden van de Tuingracht, aangelegd: in 1625 de Zuider- of Buizenhaven en in 1650 de Balkenhaven. Verbazingwekkend en heel gunstig voor De Rijk was dat de vloot van haringbuizen, 70 à 80 stuks, bij de Grote Brand in 1654 werd gespaard.

In de 18e eeuw kwam de terugval door de afname en uiteindelijk het verdwijnen van de haring- en walvisvisserij. In plaats daarvan kwam het werk in de hennep-nijverheid. Halverwege de 19e eeuw leefden enkelen nog van de haringvisserij, iets meer van de hennep-nijverheid: in 1830 waren er in De Rijk nog 65 hekelaars. In de 19^e eeuw ging men in de nijverheid op zoek naar nieuwe producten en nieuwe markten: in 1840 was er een likeurstokerij, een leerlooierij, een taanderij, een lijnbaan, een garensponnerij, twee scheepstimmerwerven, twee kleerververijen en twee kaarsenmakerijen. Er stonden nog twee molens, maar totaal genomen leidden de bedrijfjes een kwijnend bestaan. De meeste rijke reders hadden het dorp allang verlaten en de enkele rentenier voelde zich ver verheven boven de vele winkeliertjes (de winkelnering en kleinhandelarij was belangrijk) en de vele paupers die De Rijk toen kende. Omstreeks 1810 had De Rijk 1500 inwoners, een aantal dat in 1855 weer tot bijna 2200 was toegenomen. De Rechtstraat bleef een deftige uitstraling houden, maar de Buurtjes, waar het gewone volk leefde, verkrotte.

Jan Boon (1758-1847) was de laatste reder in De Rijk. Hij had veel bezittingen in het dorp, woningen en pakhuizen. Met het kapitaal dat hij bezat wilde hij de Rijpers helpen. Per testament richtte hij 'de Maatschappij ter bevordering van de Nijverheid' op. Het geld in de maatschappij moest gebruikt in de nijverheid, in het ambacht of in de kleine industrie.

Vanaf 1900 was De Rijk een dorp met middenstanders, arbeiders en tuinders (werkzaam in de grove tuinbouw). Na de oorlog waren er nog steeds veel winkeliers (er waren nog 12 bakkers aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw). Vlak na de Tweede Wereldoorlog was bijna de helft van de beroepsbevolking werkzaam in de verzorgende sector. Voor 1960, toen de echt grote stroom van stedelingen naar De Rijk op gang kwam,

was al 38% van de beroepsbevolking van De Rijk en Graft buiten de gemeente werkzaam. Na 1960 werd het inwoneraantal, dat in 1837 een absoluut dieptepunt van 1336 had bereikt, weer hoger door de instroom van stedelingen en nam het percentage mensen dat voor wonen in De Rijk koos vanwege het mooie woonklimaat maar dat elders werkte, sterk toe.

In 1970 werden De Rijk en Graft weer samengevoegd en herbergden toen totaal ongeveer 5500 inwoners. Door de enorme toeloop van stedelingen, door de grotere welvaart en het enorm toegenomen straatverkeer dreigde in de zestiger- en zeventiger jaren van de vorig eeuw het karakter van de 17^e eeuwse dorpskern verloren te gaan. De stichting 'Redt De Rijk' werd opgericht en er ontstond onder leiding van deze stichting actie. Het resultaat was dat de historische kern in 1969 tot 'Beschermd Dorpsgezicht' werd verklaard.